

GÉPEK, EMBEREK

II. rész

A biciklin bejáró ember. 52 éves. Betanított gépmunkás. Minden mozdulatát pontosan tudja. Szárazkolbászt eszik savanyú uborkával. Nem siet. Takaros darabokra szeli kenyereét. Gonddal falatozik. Kicsit nézi, szájába veszi, s minden harapásra figyel. A munkában is. Apróra megnézi, mielőtt gépére tenné a darabot. Eleinte nem értem, miért. Darab, darab. Kezével is megtapogatja a borító színformikát. Néha a fény felé tartja, mert sem a kezének, sem a szemének külön-külön nem hisz. Akad olyan alkatrész, amit félretesz. Selejt. Fölpattant valahol a borítás, 20—30 másodperc, amíg ismerkedik az anyaggal. A gép pedálynomásra beszorítja a munkadarabot, és a sorozatfűrók feje rámaszik a kantnira. Tizedmásodperces művelet. Naponta sok ezer darabot megfúr. A gép sűrített levegővel dolgozik. Sistereg. A munka ötmozdulatos. Az anyag vizsgálata, befogása, fűrófejek működtetése, anyag kiszedése, kocsihoz rakása. Kész. Kezdődik előlről. Hol itt a gyönyörűség?

Tanyáról, 8 kilométerről jár be a gyárba. Biciklin. Kimegyek veled. Hogy az útját ismerjem. Az útjának a hangulatát. Ismerjem azt a levegőt, amit szív, a bútorokat, melyek között él. Roskátag tanya. Körül fás. Még fehér falú, bár 2 éve nem tatarozta. Új háza van a városban. Maholnap „kilakik” innét. Aztán a tsz felszántja, a helyét sem találja, csak a régész, aki megvájja a földet, s fellel törött köcsögöt, öntött lábasfület, pálínkásüveg-feneket, elhullott jószág csontját, lóvakaró nyelet, ásóköprüt, s hasonló haszontalanságot.

A szobában szárral fűtött kemence szaga. Öreg diófa asztal közepén. Tornyos ágyak szélről. Az ágyak alól kotlóverttyogás. Sétálós falióra, a mestergerendáról kormos üvegű 11-es petróleumlámpa lóg. Dísztelen, férfias rend. Söprével mázolt föld. Kuckóba dobált viselő ruha. Mosatlan edény a kemencepadkán. A kemencenyakon elvágott lopótökből sótartó. Sáros csizma a sarokban. Viharlámpa. Régi suba az ácsolt ajtóra akasztva. A félablakon nádból varrott haszura csüng. Oda-künt kemény szelek fújnak. Míg ég a cirok a kemencében, karikára vágott krumplit rak tepsibe. Az hamar meglesz. Vigasztal. Mással nem tud kínálni.

— Nem enni jöttem.

A száján billeg, hogy akkor mi a fenének, de nem mondja. Sok furcsaságon keresztül verhetette magát. Nagy darab oldalasokat pászit a tepsi krumplija közé ágyazva. Négy szelet vagdalt szalonnát is odaereszt. Mikor kész, felteszi a kemence száját, a tepsi rotyog, illatozik. Hordóskáposztát hoz porcelán tálkában. Nekem hegyes kést ad, kenyeret tol elém. Ő biciskára kap. Köröm közül eszünk. Tepsiből, tálból. Úgy látom, többször szólna, de étellel együtt lenyeli szavát.

— Mióta jár be?

— Harmadik éve.

Azt gondolom, hogy meghökkentem kérdéssel.

— És elidegenedik?

Megnéz. Egészen normális vagyok-e, vagy csak eddig nem vette észre, hogy valami nincs rendben nálam.

— Hogy érti?

— Szó szerint. Érzi-e, hogy elidegenedik?

— Maga honnét tudja? Persze, ugye, mindent kifürkésznek az ember körül. Pedig higgye el, én soha senkinek nem panaszkodtam. Ha csak az asszony nem. Arra gondol?

— Én az elidegenedésre gondoltam.

— Én nem. Én egy percre sem idegenedtem el. Lehet hogy a feleségem azt hiszi, meg így tartja, mert nagyon érzékeny asszony. Nekem meg az a bajom, hogy nagy a szuflám. De majd kiegyenesedik az utunk. Az bánt, hogy pont most, amikor már azt hittem volna... Nincs nagy baj. Három-négy hónapja történt. Ahogy a városi házunkkal rendbe jöttünk. Amíg gürcöltünk, összevetettük a hátunkat.

Most mindenünk megvolna. 180 ezerért vettem házat. A lányom is elfér benne urastul, családostul. Nekünk, öregeknek, már semmit sem kell vennünk. De semmit. Csak éppen a szemfedelet nem szereztük be. Ülhetnének ölbe tett kézzel, ha kibírnánk. Én úgy kaptam a tanyát, még osztáskor, 5 hold földdel. Retkezttem, salátáztam, hagymáztam, hogy meglegyen minden. Be is vágott, ahogy számítottam. Még tán egy évvel hamarabb. 49 éves koromban minden együtt van. Én úgy számítottam, hogy addig ki kell az életből sajtolni mindent. Aztán a hátralevő 10 évemet valahol ledolgozom az államnál orvosért, patikáért, meg azért a kis nyugdíjért. Hogy akkor se álljak üres marékka. Ebbe is belekezttem. Arra nem számoltam, hogy az asszony majd így cselekszik. Nem mondhatom, nem cselekedett gonoszul, csak megkocódtunk. Most úgy tűnik, hogy számárságon. Egyőnknek sem volt igaza, mert mindkettőnknek az volt. De majd én engedek neki. Nem szeretem ezt a vakondok életet. De mondom. Én most is..., másképp el se vettem volna az asszonyt.

Aprólékosan elmagyarázom, milyen elidegenedésről van szó. Meghallgat mindent. Bort is talál a kamrában, örül, azt állítja, hogy nem tartotta számon. Meghallgat, néhol megismételteti velem a szavakat, és gonddal rágja, mint reggel a szárazkolbászt. Rutin, szépség, gyönyörűség.

— Én kiszámítottam, hogy a paraszti munkában néha napi 30—40 km-t is másztam az eke után. Aztán csak éppen ettem, s eldőltem, mint a zsák. S egy alkalommal, épp ilyen fáradalom után rádióban hallom, olvassák a szántó-vető ember gyönyörűségét, akinek pacsirta dalol a feje fölött. Nekem legtöbbször nem volt erőm örülni. A költő a sárga vetésben gyönyörködik. Verset ír róla. Én, ha sárga vetést látok, kaszanyelet érzek a kezemben. Azt érzem, hogy a szederszál rángatja, kieszi karjaimból az erőt. Én soha nem gondoltam, hogy ilyesmiben gyönyörködjem. Azért volt, aminek örültem. Hogy ura vagyok a vetésnek. Nemcsak gazdája, ura is. Meg a virágzó fáknak. Hogy azok úgy ágaznak, ahogy én nyesem őket termőre. A retkek is úgy bújnak elő, a saláták úgy bokrosodnak. Az én akaratomra. Nekem az kedvemre volt. A gépet is azért szeretem. Odanyúlok, szándékom szerint cselekszik. Ismeri akaratom. Persze, olyat nem kívánok tőle, ami neki nem feladata. Normális ember csak azt akarhatja egy valamitől, amit az a valami természete szerint csinálhat.

— Például.

— Hát például. Hát milyen példát hozzak? Vetőgéppel nem lehet szántani. Na. Lehet bennem akármilyen erős az akarát. Én az akaratot nagyon szeretem. Úgy lehet, most az a bajom, hogy túl sok erő gyűlt fel bennem az akarásra. Sokat vitatom, mert sokat vagyok magamban. A gép mellett is, a tanyában is. Úgy gondolom, az erő adja az akaratot. Csakhogy azzal nem mindig bánunk jól. Az akaratot nagyon sok szépre fel lehet használni. Szép életre. Mostanában kezdek rájönni. Talán még nem is olyan késő.

Egyik gépműhely egyik főnöke fiatal művezető. 30 év alatt. Mozgása, szemének villanása nem avatja fölé beosztottjainak. Mindenre reagál. Gondolom, nem az én kedvemért. Napokig nem tudja, miért lofringálok a gyárban. Láthatólag nem is érdekli. Úgy járkál a gépek között, mint juhász a birkák között. Nemcsak az emberek, a gépek is személyes ismerősei. Eléjük térdel, matát alattuk. Nevet, káromkodik. A műhelyből elrekesztett irodájában ritkán kuporog. Amíg beírja a teljesítményt meg az egyéb naplónizivalókat. A kérdésekre nem siet a válasszal. Állát simogatja, igyekszik okosan szólni. Mintha többnyire sikerülne. Öregebb emberek is megnyugvással távoznak. Vagy velük megy ő is, és a helyszínen elkezdí etetni a gépet.

— Milyen vitáik vannak? — Nem értem a dühösködést. Nagy a zaj. Kéz-láb magyarázkozások.

— Nem akarja átadni a gépet a másik dolgozónak. Nem bízik benne. Azt tartja, hogy ő az igazi gazda, amaz csak hajtja. Se kocsi, se ló nem az övé. A füle közé üt, csak a teljesítmény érdekli. Török-szakad, a másik javítja. A gép, néme-lyik ember hite szerint olyan, mint az asszony. Nem lehet kölcsönadni. A legkisebb gombot sem szabad akárhogy lenyomni. Nem mindegy, ki hogy nyúl hozzá. Rongálódik. Vigyázni kell rá. Szeretni.

— Mi a legnagyobb bajuk?

— A gyárban? A gyárban a műanyaggal vagyunk nagy háborúságban. Mohácsi anyagot gyalulunk. Egyelőre még nem tudják jól csinálni. Gyöngék a felületkezelt színlemezek. Pedig a mi gépeink úgy dolgoznak, mint az óra. Félóránként cserélik a késeket, hogy ne verjük fel a színét a borítóknak. Külföld a legkisebb karistra is kényes. Mi is. Nekünk ne mondják, hogy vidékiek vagyunk. Mi külföldnek termelünk.

Ebbe kapaszkodok, amikor leülünk beszélni. A vidékiségről.

— Érzi, hogy vidéki?

— Éreztetik velem.

— Hol, mikor, kik?

— Hoi is kezdődik? Persze — állát simogatja — lehet, hogy allergiás vagyok rá. Talán túlzok is. Sokszor fájlalom. Néha úgy érzem, hogy a vidék, pestiek számára csak arra jó, hogy anyagi javakat termeljen, aztán maradjon csak vidék. Maradjon bumfordi, pirospozsgás, jópofa, Vadóc Pista. Pedig mi is dolgozunk olyan nívón, mint a pestiek. Talán gondolkodunk, meg érzünk is. Én sokszor elzárom a tévét, mert ideges is tudok — pesti módon — lenni. Ugye nem érti? Maga is úgy van, mint a pestiek. Hogy a vidékit leginkább arról lehet megismerni, hogy pestibb akar lenni a pestinél.

— De hát mi a baja Pesttel?

— Elmondom. Ha lejönnek például újságírók, mindig valami kuriózumot hajhásznak. Úgy néznek ránk, mint valami rezervátumba zárt rézbőrűekre. Azt kérdezik a szerelőasztalostól, hogy pásztorokorában faragott-e juhászbótot, és arra mik voltak rávésve? Én nem mondom, hogy a korábban szerzett kézügyességnek, tapasztalatnak a mi szakmánkban ne lenne szerepe. De az újságíró nem ez érdekli. Aztán dühösködni szoktam, mert a tévében bemutatják, elhiszik, hogy a parasztyerek úgy öltözik, viselkedik manapság, mint akárhány fővárosi. De azt már nem hiszik el, hogy haladó módon gondolkodik. És az író urak sem. Ha valaki leírná, hogy itt éppúgy olvassák, vitatják, az És-ben folyó munkavítát, vagy az elidegenedés kérdését a Valóságban, mint bármely kerületében Pestnek, nem hinnék el. Ilyen parasztábrázolás nincs. Miért? Mert parasztot konzervatív, csak a földdel, asszonnal, borral bíbelődő hagyományos, esetleg érdekes figurának tartják. Egyik oldalról teljes erővel folyik az ideológiai offenzíva, és ugyanarról az oldalról teljes hitetlenség afelől, hogy az a vetés, amit elszőrnak, be is érhet, itt a pusztákon, a prérin. Azt sem szeretem, hogy — Veres Pétert kivéve — többnyire olyan emberek vitáznak a munkáról, akiknek soha nem volt szerszám a kezében. No, néhány csepeli munkást megkérdeztek. Kedvemre valóan válaszoltak. És nem szólók az ideológusokról. Mert ők elméletekkel dolgoznak. De aki sem elméletileg, sem gyakorlatilag nem volt benne, csak a száját jártatja, és ő a hangadó és ő értékel, ilyet nem szeretjük, dühösít bennünket. Lehet hogy vulgarizálok. Hogy mekkora por van az elidegenedés körül, azt is kezdem már sokallni. Miért, csak a gép mellett lehet elidegenedni? Minden poszton van elidegenedés, ha nem igazi ember ül benne. A hatalom talán nem? Nemcsak az emberektől, önmagától is elidegenedik nem kevés káderünk. A barátaim közül is ismerek néhányat. Őket nem a gép, a gépies mozdulatok, a rutinmunka korcsosítja el, hanem az öntetszelgés. És az aktacsinálók nem idegenednek el? Vagy akár melyik pedagógusnak nincs módja erre? Három évig gépmunkás voltam, azután asztaloskodtam. Reménye nélkül annak, hogy valaha más beosztásom lesz. Higgye el, a gép mellett többet tudtam gondolkodni, mint most. Többet tudtam magam újratermelni, hogy ezzel a rossz kifejezéssel éljek. Volt időm a valóságba belegondolni. A csiszolószalag mellett tanultam meg, hogy tulajdonképpen ki is vagyok én. Hogy hol a helyem a társadalomban? Hogy hasznos vagyok, vagy haszontalan? Hogy van-e értelme az életnek? A kezem járt, ahogy a gépem kívánta, de az agyam is. Olyan valóságosan, ahogy az élet, az erő forgatja a valóságos anyagot.

A Valóságban folyó elidegenedési vitával sokat vitatkozom magamban, meg hasonló gondolkodású komáimmal. Néha azt érezzük, hogy sokan azért vitatkoznak, mert módjuk van rá, fórum van mögöttük. Szamárság volna, hiszen ki hallgat énrám, homlokegyenest mást állítanom, mint amit az írástudók mondanak. Én mégis azt hiszem, hogy a gép nem teheti gépiessé az embert. A gépek erőt szabadítanak fel, nemcsak fizikai erőt, szellemi is. Ha én ismerem a gépem, tudom, mi kell neki. A többi erővel megtervezem, fölépítem a következő mozdulatot, a századikat, az ezrediket, a házam, ölelem a feleségem, játszom a gyerekeimmel. Ja aztán olyan is elhangzott, hogy a gép melletti munkában nincsen gyönyörűség. Azt hiszem, valahol olvastam, hogy rádiócső-szerelők, akik 20—25 éve végeznek látszatra mindig azonos munkát, szalagon, gyönyörűséget lelnek munkájukban. Azt csak a külső szemlélő hiszi, hogy a szerelő mindig ugyanazt a mozdulatot végzi. Ilyen munkában nem az egésznek, a használati tárgy teljes formájának szépségében gyönyörködik az ember, hanem a résznek a szépségében. Azt szoktam mondani, hogy valamely anyagnak legkisebb része, az atom is, teljes valahol. A gépmunkás eredménye is teljes ott, ahol az ő dolga befejeződik. Az egésznek például csak egy atomját csinálja a csiszoló. Atomgyönyörűség belőle az övé. De az szerintem lehet teljes, egész. Ha üvegsimaságú lesz keze nyomán a munkába vett darab.

Amikor áttetsző tisztasággal csillognak a sarkok. Amikor a legfrissebb fűrésznyomok is felszívódnak az üvegpapír nyomán, akár nyári zápor az utak betonjáról. Amikor olyan egyenesek lesznek a darabok, ha összefordítom az éleket, nem lehet látni, hol az illeszkedés. Miért? Egy tervező, aki szép házakat tervez, nem csupán az egésznek, az egyetemesnek csak egy atomját tervezte, és abban gyönyörködött? Relatív dolgok. Mondom, nem akarok én azzal nagyozni, hogy az ideológiai vitát a visszajára fordítsam. Szerintem is van elidegenedés. De a vita csak a szériamunkákról beszél. Tájékepet nem lehet festeni rutinnal, gépiesen? Valószínű, regényt is lehet úgy írni. Muzsikálni is lehet gépiesen, rutinnal. Megfoghatnak, hogy tévedek. Nem vagyok fifikus ember, csak olvasó, s néha gondolkodom.

A famegmunkáló gépek tudnak muzsikálni. Indulók, koncertek, szimfóniák bugyognak elő a hangzönből. Csak partitúrát kell beleképzelné. És a célszerűen megmunkált anyaghalmazok habfehéren menetelnek ebben az áradó muzsikában. Leszöknek a gépekről, erős sodrú folyamban úsznak, majd a műhely végéhez érve szerteágaznak, más termekbe érkeznak, ahol értelmes tárgyakká állnak össze. Ajtók, fiókok, szekrények, asztalok, heverők lesznek. Igazán itt kezd lelket lehelni beléjük az ember. Addig csak magatehetetlen anyagrészek. Feküsznek egymáson. Az ember kézbe veszi, pillanatok alatt teliszöknek értelemmel. Ágy lesz! Véglegesen ágy. Amikor elindul az anyag az erdőből, minden lehetőséget magában hordoz. Lehetne mestergerenda, hajópadló, háztető, lisztesláda, bölcső, vagy koporsó. Az ember ágnak szentelte. Arra ítélte, hogy pihenő-, gyönyöreinek helye, szolgálója legyen az embernek. Az anyag hangtalanul vállalja szerepét.

Az ágnakvalók az enyvezőbe vonulnak. A gépek muzsikája messziről zeng a darabok után. Csendesebben, több ajtón át kúszik utánuk a muzsika, mintegy nyugtató, zárótételszerűen.

Öt-hat ember dolgozik itt az enyvezőben. Három-négy kilós kalapácsok döngetik össze a kereteket. Enyv- és fenyőillatok. Izzadságszag. Füttyszó. És danák. „A házunkon, ha olvadoz a hó, majd ha fán pacsirta szól... szép lesz majd az élet...”

Nevető szemű ember keni enyvvvel a stószba állított csapdarabokat. Ő dalol. Olyan magasra rakott garmadát enyvez egyszerre, hogy a felső darabokat csak lábujjhegyről éri el. Az enyveskupát le nem teszi kezéből, míg minden kennivalóval el nem készül. Aztán kéttalpu kalapácsot fog, püföl. Okosan. Nem csapkod. Minden ütésében gondolat lakik. Pászítófűrészrt ritkán vesz a kezébe. Csak ha a csapok válla nem megy pontosan össze.

Amíg kente az enyvét, dalolt. Amikor a kalapáccsal ügyködik, füttyül. Szaggatottan. Fű-bumm, fű-bumm, fű-bumm. Körülbelül így. Az enyv mindenfelé szétcsapódik, amikor az illesztékek összeérnek, kiköpik a megszoruló hézagokból a fölösleges masszát. A mennyezet, az ablakok, az ingek, a zöld kötények vastagon teli enyvpikkelyekkel. Ha arcba csapódik, kézfejjel törli, oda sem figyel. Ha szájba, csak kóp, s káromkodik. Harag nélkül zümmög valami illetlenséget.

Az enyvezők módszerei különbözőek. Két ember összedolgozik. Egy állandóan ken, a másik összeveri a darabokat, fél szemmel belenéz a rámába, hogy kajszaz-e? Aztán vinklibe (derékszőgbe) állítja. Leteszi száradni. A másik ember egyedül dolgozik. Megken egy rámaalkatrészt, összeállítja, vinklibe nézi, kajszaságát nézi, le teszi. Megint megken egy alkatrészt. A második pár egyszerre ken. A csapdarabok két végén állnak. Aztán állítanak. Kettőn kalapálnak. A nótás ember egyedül dolgozik. Velem koros lehet. Mozdulatai vidámak, mint a szeme. Arca nem nevet, de a szeme még akkor is, ha a szájába csapódó enyvét káromkodva törli ki ingeujjával. Talán nem is nevetés vagy jókedv lehet ennek az embernek érett cseresznye szemében, hanem jószág. Egekbeli gyerekes jószág. Megérzi, hogy figyeli valaki. Rám néz. Nem bámul, két ütés közt odapillant. Dalol. Szembődöke, mintha ceruzával lenne rajzolva. Finom ívű, de halántékáról sietve leszaladó. Arca sovány, teste izmos. Szinte karcsú. Magas. Lánybolondító jelenség. Lábán fűzetlen, kidölt oldalú antilop cipő. Zokni nélkül. Várom, majd megkérdi, mi felik? Püföl. Szájából elapasztja nótás kedvét. Zavarhatja, feszélyezi jelenlétem.

– Mindenkit megnéz? Hallottam magáról. Azt mondják, asztalos volt. Lássam. Itt a kalapács. Tessék! Vigyázzon a ruhájára!

Már mindenki figyel. Azért ne higgyék, én sem a falvédőről ugrottam le. Elkezdtem ütni a rámát. Nevető szemű emberem csípőre vont kézzel kerülget. Szurkol.

– Előbb a két végére üssön. Most a közepére. Amikor lukban ül minden csap, adj neki! Húzósat rá, hadd szaladjon. Na, né, valami köze lehet a fához. Nem ács volt véletlenül? Vagy kádár? Asztalos? Csak nem? Ne haragudjon. Szeretek csúfolódni. Különösen, ha a kedve is olyan az embernek.

– Ugyan, mi baja lehet? Egész nap füttyül, dalol.

– Tulajdonképpen semmi. Nekem mindegy, hogy hol vagyok.

– Hát hol szokott lenni?

– Szerelőasztalos vagyok én, kérem. Csak hát volt egy kis tarkamacskám, s aztán hazavágtak.

– Büntetés?

– Nem. Figyelmeztetés.

– Miért?

– Dolgoznom kell, nem haragszik?

Tenyérébe köp, püföl. Úgy jön ki a lépés, hogy egyik művezetővel szót érthetek a nevető szemű ügyében.

– Miért?

– Mert kiszámíthatatlan. Amúgy csuda egy ember. Túlzás nélkül, aranyat ér a keze. Ha kiszúrnák a szemét, akkor is hajszállra tudna dolgozni. Az ujjával lát. Minden porcikájával érzi, amit csinál. Vérbeli asztalos. Sok kellene belőle. Csak hát időnként betörülközik. Pénteken elmegy, kedden jön elő. Luk marad utána a szalagban. De keddtől péntekig selejt nélkül letermeli a normát. Ott nincs is baj. De hát a fegyelem. Most is azért van lent.

Műszak után várom a kapuban.

– Magának nagyon sürgős? – kérdi.

– Ha nincs ideje, találhatunk más alkalmat.

– Teljesen szabad ember vagyok, mehetünk.

– Nőtlen?

– Á. A negyedik asszonnal élek.

– Maga nagyon jókedvű ember, ugye?

– Csuda tudja. Legénykoromban csíptek a lányok. Mind azt mondta, jópofa vagyok. Néha nagyon jó kedvem van. Máskor meg olyan szomorú tudok lenni, majd meghalok. De hát ezzel minden ember így van. Az asztalos, ha nem tapló a lelke, dalol. Ebben a szakmában dalolni kell.

– És mitől szokott szomorú lenni?

Néha megundorodik magamtól. Valahogy nem igazán élek. Azt hiszem, utánuk is. Meg lumpen elemnek tartanak. Velem alig beszélnek. A munkáról nincs mit. Ha elem teszik a rajtot, tudom, mit kell csinálni. Velem akkor beszélnek, ha pironognak. Raportra hívnak, leszídnak. Ha nincs kimaradásom, hónapokig nem szól hozzám senki. Talán évekig sem szólnának. Nem a barátaimról beszélek. Vannak haverjaim. Ivócímborák, beszélgetőtársak. De időnként úgy érzem, mintha valami elkoptatott szerszám lennék. S ez elszomorít. Nem tudom, hogy mit kívánnék, nem azt, hogy dicsérjenek, csak egy szót szólnának. A leghülyébb kérdést tennék fel, például megkérdenék, hogy vagyok? De ki kíváncsi arra? Senki. A mostani feleségem mondogatja, hogy hiábavaló dolgokon eszem magam. Miért nem foglalkozom valami okossal. Úgy érti, amivel külön pénzt lehetne szerezni. Ránk férne. Nézze meg ezt a szobát. Összkomfortos. Valamikor magtár volt. Azért betonos az alja, azért olyan pici az ablak rajta, s azért csak ácsolt az ajtaja. Összkomfortos szoba. Az egyik sarok a kamra, a másik a konyha, a harmadik fürdőszoba, a negyedik a nappali, közepe a háló. Proletárösszkomfort. Lumpen! Mert én lumpenproletár vagyok. A lump, meg a proletár összetételéből. Pedig én bükkfagatás parasztember fia vagyok, és nem valami hoch osztályból szédültem a munkások közé. Mindegy. Így vagyok elkönnyelve. Nem is panaszképpen említem. De nem sok alkalmam van szóvá tenni. Miért is mondanám? Ki törődik azzal, hogy X. Y. asztaloslegény, Csongrádon éppen most jókedvű-e vagy szomorú. Van, amikor úgy érzem, hogy szalmaszál vagyok csupán az öreg Tisza örvényeiben. Arra megyek, amerre víz a víz. Hogy nem tudok ura lenni útjaimnak. Máskor azt hiszem, igenis ura vagyok. Azt teszek, amit akarok. Reggelenként első felkiáltásom mindig is, ha megébredek, hogy élni kell. A kinlódásért, nem érdemes élni. És a kenyérkeresetet úgy kell megtanulni, hogy játszhasson benne az ember. Az ember nem sóhordó számár, akiről csak addig veszik le a terhet, amíg zabál. Én játszom a szakmában. A hegedűművész is játszik. Nem dolgozik, játszik. Élvezi, amit csinál. Én is élvezem. Szeretem. És élni akarok. Jogom van rá. Hogy nem vállalok fusit, nem árok kertet, nem permetezek szőlőt, nem ütök össze más házára félig lopott anyagból féláron nyílászárókat, talán kicsit könnyelműnek is tartanak. Lumpennek. Nem akarok magamnak kertesházat építeni, manzárdtetővel, kicsi tornyokkal, rózsasalugasokkal. Nem is jól mondom. Persze, hogy akarnék. De mi áron? Reményem nincs arra, hogy lottón nyerjem meg a főnyereményt. Pénzt nem találok, nem örökölök, és nem lopok. Űzhetném magam, hajszólnám a pénz után mint manapság oly sokan, tornyos házak képével a fejükben. Szétszórjam az energiámat, hogy ne tudjak enni, inni, hogy ne legyen időm a tavaszban gyönyörködni, hogy ne legyen erőm fityülni, vagy szomorkodni, ha éppen arra van kedvem? Én nem vetem meg azokat sem, akik boldogságukat az üveges verandában, vagy egy negyvenezer forintos Trabantban lelik. De nem is akarok úgy élni. Mire gyönyörködhetnének abban, amit erejük teljes felegetésével megszereztek, becsukódik a szemük. Nem tudom én, hogy kell élni, ha tudnám,

úgy élnék. Szeretnék szépen, okosan. Néha elfogy az erőm, értelmetlenné látok mindent. Magamat is megutálom. Nekidülök, vedelek, ordibálok és sírok. Aztán megkönnyebbülök. Előjön a szép kedvem. Nem tudom, hogy kell élni, de úgy nem akarok, ahogy a velem küszködők közül sokan. Úgyse jó. Meg úgy se, ahogy én celekszem.

Éppen nemrégiben a könyvtárban kezembe akadt egy brosúra. Ritkán ragadnak hozzám ilyenféle írárok, de ennek a címe megfogott. „Hogyan élhetnek jobban?”, ez a címe. Negyvenéves korában az ember egyre többet foglalkozik magával. Miért él? Szóval kergetem az írárokban a választ. Ahol azt látom, az életről van szó, azt előszedem. Jó brosúra. Akár a mi üzemünkben is összeszedhették volna az anyagát. Pontos adatok. Csak a vége, a miért, az nincs benne. Ez bosszantott. A bajokat felsorolja, ez meg ez van, de hogy miért, arról egy szó se. Nekem, az asztaloslegénynek kell összetákolnom a választ a kérdésekre?

„Csepelen, a Varrógépgyár két üzemében 1960 második felében tíz napig vizsgálták, mivel telik a nyolcórás munkaidő. Kiderült, hogy a gépek a munkaidőnek csak 56%-a alatt dolgoztak, a többiben álltak. Vagy például a Kismotor és Gépgyárban, amelyet pedig jól szervezett üzemnek tartottak, ahol megalapozott normákkal termelnek, jó gépparkkal, és erős műszaki gárdával rendelkeznek, jelentős veszteségidővel dolgoznak. Mégpedig így:

Forgácsoló műhely	a munkaidő	%-ában
a gép forgácsol, a dolgozó tevékenykedik		36,3
a gép forgácsol, a dolgozó nem tevékenykedik		8,1
a gép nem forgácsol, munkadarabcsere folyik		10,5
a gép nem forgácsol, szerszámcsere, vagy mérés folyik		11,6
a gép nem forgácsol, a dolgozó olajoz, tisztít		2,0
a gép nem forgácsol, a dolgozó eszik, beszélget		3,8
a gép nem forgácsol, de a dolgozó jelen van (piszmoz)		2,9
a gép üresen jár, a dolgozó nincs jelen		2,9
a gép áll, a dolgozó nincs jelen		22,8”

Megijedtem ettől a táblázattól. Az írás a továbbiakban azt mondja, hogy ennek az állapotnak a legfőbb oka a rossz munkaszervezés. Én nem tudom. Én csak asztaloslegény vagyok. Mondom, én iszom, ki is maradok, ezért talán nincs is jogom éppen nekem háborogni a félgőzzel bandukoló életen, de ha én rossz fát teszek a tűzre, azt soha nem az állam terhére teszem. Ha én dolgozom, akkor nem lófringálok. A brosúra óta figyelem a gépállásokat. Nem szólok én senkinek, csak elgondolkozom, hogy miért van ez? Ismerek egy hentest. Üzemben dolgozik. Szezonban örökké fuszik, vág, pörköl, feldolgoz. Házat épített. Parkettásak a szobák. Egy haver, innét az üzemből, rakta le neki. Szobánként ötszáz forintért. Szombaton lefújáskor elkezdte, vasárnap éjjél körül kész volt vele. Hétfőn úgy jött a parkettázó haver, mint akit kicsavartak. S akkor itt aludt. Szó szerint. A gépidő 22%-ában állt a masina, s ő nem volt jelen. Körülbelül két órát aludt. De hát mit hóbörgök én ezen? Irigységből? Sokszor magam sem tudom. Akik közelebbről ismernek, azok legyintenek, ha ez szóba kerül, s ha nem is mondják, gondolják: bolond. Talán kicsit az is vagyok. De hát annak is története van. Az első feleségem hathónapos házasságunk után meghalt. A második megugrott egy református kántorral. A harmadikat én zavartam el, mert okom volt rá. Negyedszerre már nem kezdtem volna el. De hát így jött ki a lépés. Szomorú periódusban éltem. Ittam. Egy szombati zárórakor mentem kifelé a csárdából, gőzös voltam, s valaki nyöszörgött az ároksparton. Fölkaroltam. Egy nő volt. Most a feleségem. Két éve együtt élünk.

Ott, ahol triumphussal vonulnak ki az anyagok a gépműhelyből, egy ág, ajtóráma, oldalkeretek alkatrészeiként a présműhelybe érkeznek. Még sok mindent kézzel végeznek itt. Kézzel adják az enyvezőhengernek a borítólemezeket. Kézzel állítják össze a lemezek közé kerülő kereteket. Kézzel rakják a modern présbe. És kézzel etetik a vizező hengereket. Megbámulom őket, és a művezető szavait agyamba tolja valami. „Az írogató embert ott veri meg az isten, ahol a kuriózumokat kezdi hajhászni.” De hát valahol minden ember érdekes. Akkor is, ha nem érdekes. Miért szürke? Mi tette azzá, vagy milyen körülmény hagyta meg szürke állapotában? Miért nem találta meg képességei kibontására a legalkalmasabb foglalkozást? S hány ember találja meg? És aki megtalálta, az hogy jutott oda? És van-e erre statisztikánk? Foglalkozott-e ezzel már valaki? Elképzelhetően minden embernek lehetnek különleges adottságai. Csak nem tud róla. Akkor lesz valakiből igazán valaki, ha a született és szerzett adottságok egybeesnek a kenyérkeresettel. Képességvizsgálat? Szakmai irányítás? Vagy esetlegesség, apám is az volt, számitás, vagy a pénz, vagy egyéb érdek kormányozza az embert? Divatok? Divatos szakmák is vannak, amelyek társadalmi szükségletként jelentkeznek, de pénzesek is egyúttal. Itt van az autó-

szerezés. A rádió-, televízió-, elektromosszakkák. Fogtechnikus. Nyomdász. Hihetőleg ezek az iparok nem szűkölködnek utánpótlásban. De már alig mennek el kovácsnak, s a kádárság is éppen csak baktat. Nem modern, nem romantikus, nem szimpatikus szakkák. A tiszta, tekintélyes s természetesen pénzt hozó szakkáknak van becsülete. Alig niható, hogy mai gyerekek hét-nyolc éves kora után kocsisnak akarna menni. Sofőrnek inkább, vagy tengerésznek. És hogy lesz a mai ember mégis kocsis? Vizsgáltam. Odaszorítja az élet. Nincs más út. Aztán vagy megszokik, vagy megszökik. Aki megszokja, az meg is szereli. Az ember furcsa szerkezet tud lenni. Ismerek bűvárokat. Nem tengeriek, nem is folyamiak, aki ritkaságánál, veszélyességénél fogva vonzó és nehéz, hanem olyan bűvárokat, akik a szennyvízcsatornákat járják. Förtelmes szakkának tűnik. Mert az. Szakma is. Förtelmes is. Egy város szennyében, mocskában mászni. És nem énekelnek róluk hősköltevényeket, és nem is nagyon fizetik meg őket. De számukra teli van izgalommal. Sőtétben másznak a föld alatt. Kiföldják a beomlásokat, újtárra engedik a dagályt. Nem mondják soha, hogy szeretik ezt a szakmát. De egyszer rápéldáztak erre. Mérnökük, tekintve hogy a csatornák kitűnően működtek, felszíni munkára rendelte őket. Tavasz volt, sütött a nap, virágzóttak a fák. Fessék be a vállalat vaskerítését. Nekik is jót tesz egy kis napfény, levegő. A bűvárok nekivetkőztek. Félmeztelen, úszónadrágban álltak neki drótkéfézni a vaskerítést. Egy napig csinálták. Másnap eltűntek. A mérnök kérdésére a brigádvezető dühösködve magyarázott. Ez nem az ő dolguk. Nekik van munkájuk most is odatenni. Mit képzelsz a főmérnök? Festesse, akivel akarja. A bűvár az bűvár, nem piktor!

Elismerem, szélsőséges példa. De valamit bizonyít. Persze, embere válogatja. S vajon, van-e olyan ember, aki az életért él? Mindenkinek van közelebbi, távolabbi határideje, elképzelése, vágya, házra, szerelemre, autóra, hőbortra? És honnét veszik az emberek az igényeiket? Belülről jönnek, a tv-ből nézik ki maguknak, a szomszédtól, olvasnak róla vagy megálmodják? Ismerek embert, aki lakásberendezését külföldi filmekből kopírozta. Nem a történetet nézte, hanem a lakást. Az utolsó olvasólámpát is felhajszolta. Polgári, kispolgári mentalitás? Régi, lejárt, ósdi lakáskultúra? Nem lehet! Még most kezdünk lakni. Ami azt jelenti: élni. Istállóban, szalmakazalban, vagy asztaloslegények módján forgácsban, gyalupadon aludni, nem lakás. Vegetálás. Az élethez nekünk kell süssön a nap. Ne csak világítson, de süssön. Az igények belülről jönnek, de a tv, a szomszéd, az újság ad nekik kiszakítható formát. A tv, a könyv úgy dolgozik, mint a pogácsaszaggató. Amilyen a forma, olyat vág ki a tésztából. Szivalakot, csillagot, holdat, huszárt vagy kalárist, amelyet a kor divatja diktál. Ki csináltat manapság gólyalábú ágyat, csikólabú asztalt, tornyos szekrényt, faragott tányértartót, ringó bölcset, tulipántos ládát? Senki. Más igények vannak. Nagyok, vagy kicsinyek, megint csak külön lapra tartozik. Az igények olyanok, mint a harmonika. Kihúzhatod, összenyomhatod. Néha nagyon kevés, csak egy falat kenyér kell az embernek. Máskor az égig vernek az elképzelések. Fokozatokban. Előbb csak biciklim legyen, aztán motor, aztán Trabant, Moszkvics, a végén Opel, vagy az isten tudja, milyen világmárka. Mert már nem is az a fontos ezen a fokon, hogy autó, hanem hogy olyan ne legyen másnak. Senkinek. Ez is igény. Ilyen célokért is nyálcsorgatva loholnak emberek. Hol a határ? Azt is embere válogatja. A vállalatvezetőnek más igényei vannak, mint az udvarsepregetőnek. Hogy kié az emberibb, ezt megint vizsgálni kellene. És a célok néha hideg számítások. A vágy elvontabb, emberibb, melegebb érzés. Nem mindig pénzen vásárolható. Sokszor soha be nem teljesülő érzelmi telítettség. És általában nem tárgyra irányul, csak tájszólásban mondják, hogy vágyam van pl. egy házra, vagy lányra. A szenvedély a vágy sokszorososa. Már tilalmas megszgyéken jár. Szenvedélyes dohányos, ivó, kártyás, hogy a károsabbját említsük. Szenvedélyes sportoló, vagy általában szenvedélyes ember, szenvedélyes igazságkereső. De aki semmit sem akar, és nem beteg és nem a bolondokházában lakik, olyan ember nincs. Ismerek valakit, akinek a háború elvitte mind a két lábát. Kocsin jár, dolgozik. Gumit javít egy tsz-nek. Céljairól érdeklődöm. Megbántottam vele. Kitért. Panaszolt. Miért? Ó poloska talán? Ő nem szeretheti az életét? A láb nélküli, a feleségét? Neki nem zöld a fű, nem kék az ég, dühös volt, szeme vérben forgott. Az ő gyereke, önérzete... Akkor azt gondoltam, hogy az önérzet is lehet éltető elem. Mik kormányozhatják az embert? Pénz? Vegyük előre. Aztán egyéb anyagi javak. A jólét, tejszen-vajban fürdés. Tovább. Szerelem. Testi, lelki. Ha az is megvan, még mi? Irigység, önérzet, góg, becsvágy. Van még valami? Igazságérzés, jóság, segítő szándék, gyűlölet. Milyen nagy az ember, és milyen kicsi a leltár. Már az, ami az embert emberre, széppé teszi. Mindenki magában hurcolja a világot. A saját világát. Primitívebb ember gondolatában még a vándor lefoghatja lábát a világ végén. A műveltebbek már tudják, hogy kerek, így kerek a világ. De akiben semmi nincs, csak zsigerek, izmok és egyebek, azt nem itt kell keresnem.

Mindezt addig gondolom végig, amíg szemre ismerkedem a présműhely 20–30 emberével. Azt képezem, hogy merevnek kell lenni annak az arcnak, amely mögött összekucorodva lakik a lélek, a cél, a vágy, a szenvedély. Van itt ilyen? Mindenre rákérdezek gondolatban, amíg a gipszarcút keresem. Itt nincs! Az arcok beszédesekek. Szemöldökök ránganak, mosolyok, hunyorok, komorulások, ajkbigygyesztések, homlokráncolások, szájszélrágások, sóhajok, felfújt arcüregek, hangtalan füttyre csücsörítések, szemvillanások, valami fogásra, mozdulatra biztatók, kicsi kacajok, torokköszörülések, hümmögések. És az enyvet felhordó tömör hengerek komolykodó dörömbölése, a sokatmoszférájú gőzprés diszkrét sípolása. Kevés zajjal és szóval élnek itt az emberek. Mennék is. Mit bámulok? Itt, itt mindenki tudja dolgát, életét. De a présműhelyhez tartozó külön helyiségben is ember él. Az én emberem. Merev, mozdulatlan az arca. Lány, vagy asszony? A javításra visszaküldött oldallapok éleit újra bevonja műanyaggal. Gyalupad mellett áll. Az első padcsavar filccel bélelt pofájába szorítja az alkatrészeket, nagy fogú grótfűrészel végigriszál a nútban, plasztiküvegből csorgatja be a gyantaragasztót. Infrakályhából húzza elő a meleg és hajlékony PVC-élborítót, könyökére méri, bicskával levágja a kívánt hosszúságot, azután fakalapáccsal a helyére diktálja. Tétova fogása nincs. Tudja, mit, miért, hogyan, mikor. Munkája tárgyától kicsit elhúzódvá áll, mint ember, ha olyan dologgal foglalkozik, amit utál. Arca, ezért vonta magára figyelmemet, merev. Messziről nézem. Köszönésemre bólint. A csavar, amivel beszorítja a munkadarabot (fából van és faorsóban forog), minden befogásnál jajveszékelve, szinte fájdalmasan üvölt. Felordít, mint kutya, ha a farkára lépnek.

– Mindig ezt csinálja?

– Nem. Szoktam fiókot fenekelni, ajtókat is élezek, a pucolóban is megfordultam már jó párszor. Azelőtt meg gitteltam a hagyományos konyhákat.

– Mióta dolgozik az üzemben?

– Hogy is? – Kicsit elpirul, de arca rezdületlen, akár egy ókori vázarajz archaikus mosoly nélkül. – Öt éve. Ötödik éve.

– És melyiket jobb csinálni, a hagyományost vagy az exportot?

– Oly mindegy – mondja – s nyomatékul felrántja a vállát. A munkában nem áll meg.

– Beszélgethetnék esetleg többet?

– Nem bánom.

– Hol?

– Nem bánom.

És a presszóban is, mindegy, hogy mit rendelek. Kérdésemre, amivel kiszilipelttem szava patakját, nem kérdező rá, hogy miért. Begyakorlott rutinnal beszél, már többször elmondhatta a személyére vonatkozó tényeket. Minden ember beszédében megérzek bizonyos ízeket. Az övének csicsóka-, vagy torzsaíze van. A fanyság uralkodik benne. De amúgy se gúny, se harag, se felvilágosító szándékú okoskodás.

– Apám magas rangú csendőrtiszt volt. Amikor bezárták, nyolcéves voltam. Anyám színésznő volt. Szép, de csekély tehetségű. 46-ban disszidált. Az állam gondozott. Varrni tanított. Nem szerettem. 16 éves koromban szabadult apám. Pestről ki voltak tiltva. Egy halastó körül bakterkodott. Én meg bedolgozó voltam. 54-ben meghalt. Úgy illenék, hogy szégyelljem, de bennem... szóval valahogy nem szégyellem a múltamat. A temetésre való költséget egy éjszaka megkerestem. Akkor már én is reffes voltam. És nem vállalom, hogy én rossz természetű nő lettem volna. Most? Apáca vagyok. Ide a rendőrség helyezett. Ötödik éve. Azelőtt volt vagy hat munkahelyem. Ebben a városban nem ismernek engem. A vállalat nem tudja, azt hiszem, nem is érdekli kilétem. 28 éves vagyok. Egyedül. Valahol lennem kell. Mi legyen velem? Gondoltam a halálra. Utálok. Hétéves koromban ludovikás bátyám a szemem előtt lötte főbe magát, amikor már házunk előtt álltak az oroszok. Tíz éve is van már, hogy nem sírtam. Dolgozom. Ennem kell. A férfiak kacsingatnak rám és ajánlkoznak, ahogy a világ minden táján szokás.

– Miért nem megy férjhez?

– Ezt többen is kérdeztek már. És néztek a szemem közé jámbor asztaloslegények, amíg hideglelős idegességgel eldadogták sirig tartó érzelmüket. Ószintén mondták. És én, nem azért, mintha lenézném őket, magamban maradok. Pedig tudom, hogy bennük lenne az a melegség, ami mellett még virágba borulhatnék én is. De minek? Valahogy nincs meg bennem semmiféle vágyakozás a házasság után. Úgy érzem, hogy lápisszal égetett ki belőlem mindent az élet. Csak éppen vagyok. Egészséges, jó étvágyú, és talán erős is. Mindenről tudok, az eszem számon tartja a látottakat, a hallottakat, de engem nem idegesít semmi, nem tud

igazán érdekelni semmi. És ezt sem fájlalom. Én nem sajnálom, hogy nincsenek bolondériáim. Apám sorstársai is megkerestek már. Ők számon tartanak. És felvilágosítanak, hogy itt az én időm is. Eddig víz alatt éltünk, de most olyan idők járnak, amiben nekünk is vitorlát lehet bontani. Az elvtársak kezdenek elfáradni a szocializmus építésében, és nekünk is átengedődik egy-egy kisebb fórum, ahol gyökeret eresztethetünk. Tudomásul veszem. Lehet, hogy így van. Hol állok én a politikától? Azt mondják, régi módszer ez az elvegyülés, de biztos. Puskával nem lehetett átlőni a barikádokat, hát most beszélünk hátulról, mint szakemberek, hozzáértők. Nem tudom, hova kellene nekem törnöm? És miért? Romlatlan, jóindulatú sereg között élek. Igazán! Ha új cseresznyét hoz be valamelyik, két szemet, az egyiket nekem kínálja. És nem vár érte semmit. Apám sorstársai ki-nevetnek, amiért lekötelezettnek érzem magam. Én annak sem érzem magam. Azt mondják, gyáva vagyok. Ez sem igaz! A fizikában azt tanultam, ha egy tárgyra két oldalról azonos erő irányul, a tárgy megmarad nyugalmi helyzetében. Nem akarom én elhitétni magával, hogy én a belátó, a megjavult reakciós vagyok. Hogy engem megnevelt a munkásosztály. Ez így közvetlenül nem igaz. Annyit tanultam meg, hogy szándékosan ártani mindennél nagyobb bűn. Hogy ártani nem szabad. Ugye, naivság? Azt tanultam, hogy az ártást valakinek valaha abba kell hagyni. A rendszer abbahagyta. Hát akkor most kezdjem én? Feltámasztom vele apámat? Vagy visszaállítom azt a gyönyörűséges szép régit? Azt mondta, mozdulatlan arcomra fígyelt fel. És azt kérdezte, mitől van ez? Nem tudom, válaszoltam-e a miéltre?

Ebbe a gépműhelybe már tükörfényes borítójukkal kényeskedve vonulnak be az exportkonyha alkatrészei. A masinák a modern zene számszámaikat utánozzák, inkább a ritmust tartva fontosnak és nem a melódiát. A sorozatfűrók, amik a kredencek főtartó csaphelyeit mélyítik, és a marók, amelyek a kivetős pántok helyeit árkolják, a rumbatókók hangulatát keltik csiklandós surranásaikkal. És pisztonokat utánozva trombitálnak a nűtvágó cirkulák. Az öt-hat műveletet egyszerre végző piros szemű gép a szaxofoncsordák behizelgő hangján szedi magába az anyagot. Egy táncterem az egész műhely. A gépi zenekar szünet nélkül ugráltatja az ittvaló embereket. A hangok csak akkor szaladnak vakon a világba, ha a gépben éppen nincs anyag. Amikor megkapják, amiért az értelem forgásban tartja őket, megszűnik a monoton, követelő hang.

Mióta a nevető szemű asztaloslegénnyel szót értettem a gépállásokról, kíváncsi lettem a valóságra. Miért áll meg egy gép munka közben? De mintha titok lenne, órahosszáig ácsorgok, nem láthatok semmit. Anyaghegyek gördülnek be és ki, emberek hajolnak, húznak-vonnak, s a gépek vágatnak a végtelenségig. Én akkor is megvárom! És jön egy ember kintről, olajfoltos fadoboz a kezében. Megérinti a pántmarós vállát. A gép megáll, lassú sóhajtással szökik ki belőle az erő. A fadoboz kinyílik, fényes fogú, frissen köszörült fűró kerül elő a tokmányból. Szerzőszámcsere. Egy a gépállások közül. A TMK (Tervszerű Karbantartó Megelőzés) késbeállítója időre cseréli a forgácsoló számszámot, mint tűzoltóság a poroltók belét. A gépmunkás félrehúzódik, kirázza bakancsából a forgácsot, dőznit vesz elő, bal-lag. Agyarán parázs nélküli cigaretta. A „Dohányzásra kijelölt hely”-en kötünk ki. Nem szalon ez. Kényelmi berendezés semmi. Még pad sem. Meszelt betonfalak, bádóg csikkartók, rozoga radiátor. Valószínű nevelési céllal. Hogy ne itt érezze jól magát az ember. Eredetileg azt gondoltam, hogy az első emberrel, aki megáll, az okokról beszélék. De láttam az okot. Másról beszélünk.

TÓTH BÉLA

(Folytatjuk.)